

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษา

รูปแบบการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยศึกษาถึงความคาดหวังของเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ต่อบทบาทหน้าที่ของทันตภิบาลในจังหวัดตรัง

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาคความคาดหวังของบุคลากรสาธารณสุข ต่อบทบาทหน้าที่ของทันตภิบาลในปัจจุบัน ท่ามกลางกระแสการปฏิรูปในสังคมไทย โดยจะทำการศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดตรัง โดยกลุ่มประชากรที่ศึกษา คือ ในบุคลากรสองส่วน คือบุคลากรด้านบริการสาธารณสุข ได้แก่ ผู้บริหารสาธารณสุข ทันตแพทย์ ทันตภิบาล และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข บุคลากรอีกส่วนหนึ่งคือบุคลากรด้านการผลิตทันตภิบาล ของวิทยาลัยการสาธารณสุข ในส่วนของขอบเขตเนื้อหา จะศึกษาบทบาทหน้าที่ทันตภิบาลภายใต้เงื่อนไขการปฏิรูป 3 ระบบคือ การปฏิรูประบบสุขภาพ การปฏิรูประบบราชการและการปฏิรูปการปกครองส่วนท้องถิ่น

การเลือกพื้นที่

พื้นที่ในการศึกษานี้คือ จังหวัดตรัง ซึ่งเป็นการเลือกพื้นที่แบบเจาะจง เหตุผลที่เลือกพื้นที่ศึกษาเป็นจังหวัดตรังเนื่องจาก เมื่อมีกระแสการปฏิรูปที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นการปฏิรูประบบราชการ การปฏิรูปการปกครองส่วนท้องถิ่น และการปฏิรูประบบสุขภาพ ทำให้เกิดสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงส่งผลให้ทันตภิบาลอยู่ในบริบทหรือเงื่อนไขที่เปลี่ยนไปจากเดิม โดยในปัจจุบัน จังหวัดตรังมีทันตภิบาลปฏิบัติประจำอยู่ใน 3 หน่วยงานด้วยกัน คือในระดับจังหวัดได้แก่ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด ระดับอำเภอคือ โรงพยาบาลชุมชน และในระดับตำบลคือสถานีอนามัยหรือศูนย์สุขภาพชุมชน ซึ่งแต่ละหน่วยบริการก็จะมี ความแตกต่างกันในบทบาทหน้าที่ รูป

แบบในการดำเนินงาน การบริหารจัดการ สายการบังคับบัญชา ความหลากหลายของบุคลากรที่ร่วมปฏิบัติงาน ตลอดจนตำแหน่งหรือสถานะที่แตกต่างกัน ประกอบกับพื้นที่จังหวัดตรัง มีสถาบันที่รับผิดชอบด้านการผลิตทันตภิบาลตั้งอยู่คือวิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดตรัง ทำให้สามารถศึกษาความคิดเห็นและความคาดหวังในมุมมองของผู้ผลิตได้อีกด้านหนึ่งด้วย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้ คือ บุคลากรสาธารณสุข ที่ทำหน้าที่ทั้งในส่วนของผู้บริหาร ผู้ให้บริการ และผู้ผลิตทันตภิบาล โดยศึกษาบุคลากรที่ปฏิบัติงานอยู่ในหน่วยงานทุกระดับ ตั้งแต่หน่วยงานวางแผนนโยบาย หน่วยงานกำกับดูแลในระดับจังหวัด หน่วยบริการทุกระดับทั้งปฐมภูมิ ทุติยภูมิและตติยภูมิ และบุคลากรในหน่วยงานการผลิตทันตภิบาลคือวิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้ แบ่งเป็น

1. ผู้บริหารสาธารณสุข ได้แก่ ผู้บริหารของสำนักงานหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า ระดับภาค และผู้อำนวยการโรงพยาบาล
2. ทันตแพทย์ ได้แก่ ทันตแพทย์ที่ปฏิบัติงานใน สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด โรงพยาบาล จังหวัด/ศูนย์ โรงพยาบาลชุมชน และวิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร
3. ทันตภิบาล ได้แก่ ทันตภิบาลซึ่งปฏิบัติงานในสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด โรงพยาบาลชุมชน และสถานอนามัยหรือศูนย์สุขภาพชุมชน โดยสัมภาษณ์ทั้งทันตภิบาลที่มีสถานะเป็นข้าราชการและลูกจ้างชั่วคราว

การเข้าถึงกลุ่มตัวอย่าง

เนื่องจากผู้ศึกษาได้สำเร็จการศึกษาในหลักสูตรประกาศนียบัตรทันตภิบาล โดยได้ปฏิบัติงานในตำแหน่งเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุข ในพื้นที่จังหวัดตรังมาเป็นเวลา 10 ปี ซึ่งมีระยะเวลายาวนานพอสมควร ประกอบกับผู้ศึกษามีประสบการณ์ปฏิบัติงานในหลายหน่วยงาน ทั้งในส่วนของสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด โรงพยาบาลชุมชน สถานอนามัย และวิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดตรัง ทำให้ผู้ศึกษามีความเข้าใจในรูปแบบการดำเนินงานในแต่ละหน่วยงานเป็น

อย่างดี และจากการที่ผู้ศึกษาได้มีโอกาสปฏิบัติงานในหลายหน่วยงาน ทำให้ผู้ศึกษามีความรู้จักและคุ้นเคยกับบุคลากรในแต่ละส่วนเป็นอย่างดี ทั้งจากการที่ได้ปฏิบัติงานร่วมกันหรือการติดต่อประสานงาน ผู้ศึกษาจึงมีความคุ้นเคยเป็นอย่างดีกับบุคลากร ไม่ว่าจะเป็นทันตแพทย์ ทันตภิบาล หรือเจ้าหน้าที่สาธารณสุข และทำให้ผู้ศึกษาไม่ต้องใช้เวลาในการเรียนรู้หรือทำความคุ้นเคยกับกลุ่มตัวอย่าง ตามกระบวนการศึกษาข้อมูลเชิงมนุษยวิทยา

ประวัติผู้ศึกษา

เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ ซึ่งเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลที่สำคัญคือ ตัวผู้ศึกษา ดังนั้นเพื่อให้ผู้สนใจสามารถทำความเข้าใจในเนื้อหาของการศึกษาได้ดียิ่งขึ้น ผู้ศึกษาขอแนะนำประวัติของตนเองอย่างคร่าว ๆ ดังนี้

ผู้ศึกษา เป็นคนตรง โดยกำเนิดและอาศัยอยู่ในจังหวัดตรังมาตลอด โดยได้สำเร็จการศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรทันตภิบาล จากวิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดชลบุรี ในปี พ.ศ. 2537 หลังจากนั้นก็เข้ารับราชการในตำแหน่งเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุข 2 ของฝ่ายทันตสาธารณสุข โรงพยาบาลย่านตาขาว อำเภอย่านตาขาว จังหวัดตรัง เป็นเวลา 2 ปี แล้วจึงย้ายไปช่วยราชการ ณ วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดตรัง ในปี พ.ศ.2540 จนถึง พ.ศ.2543 เป็นเวลา 4 ปี ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุข 3-4 หลังจากนั้นจึงได้ย้ายไปปฏิบัติราชการ ณ สถานีอนามัยตำบลนาท่ามเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดตรัง ในปี 2544 ในตำแหน่งเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุข 5 หลังจากนั้นในปี พ.ศ.2545 ได้ลาศึกษาต่อในหลักสูตรสาธารณสุขศาสตรบัณฑิต ภาควิชาเวชศาสตร์ชุมชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และในปี พ.ศ.2547 ศึกษาต่อในหลักสูตรสาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยการศึกษาครั้งนี้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการวิชาการศึกษาค้นคว้าแบบอิสระ

ดังนั้นการศึกษาในครั้งนี้ จึงเป็นการศึกษาโดย “ทันตภิบาล” ผู้ซึ่งปฏิบัติงานในพื้นที่จังหวัดตรัง มาเป็นเวลาเกือบ 10 ปี และผ่านการปฏิบัติงานมาในหลากหลายหน่วยงาน แต่การศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาในฐานะของทันตภิบาลคนหนึ่ง คงปฏิเสธไม่ได้ว่าการศึกษาครั้งนี้เป็นการสรุปผลในมุมมองของ ทันตภิบาล ซึ่งอาจจะแตกต่างจากมุมมองของผู้ศึกษาคณะอื่น ๆ อย่างไรก็ตามในกระบวนการเก็บข้อมูล ผู้ศึกษาได้พยายามลดอคติในส่วนนี้ให้ได้มากที่สุด

เครื่องมือในการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยมีเครื่องมือในการเก็บข้อมูลดังนี้

1. แบบบันทึกข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ อายุ เพศ ระดับการศึกษา สถานประกอบการศึกษา สถานภาพสมรส ตำแหน่ง ระยะเวลาและสถานที่ปฏิบัติงาน
2. แนวคำถามไม่เป็นทางการ ใช้ในการเก็บข้อมูลรูปแบบการดำเนินงานทัศนสาธารณสุขของสถานบริการ เช่น การแบ่งงานรับผิดชอบ นโยบายการดำเนินงาน อัตราค่าตั้งการบริหารจัดการ
3. แนวคำถามแบบเจาะลึกใช้ในการเก็บข้อมูลบทบาทหน้าที่ทันตภิบาล ภายใต้การปฏิรูประบบราชการ การปฏิรูปการกระจายอำนาจ และการปฏิรูประบบสุขภาพ เกี่ยวกับ ทั้งในปัจจุบันและความคาดหวังของเจ้าหน้าที่สาธารณสุข
4. เครื่องบันทึกเสียง

การตรวจสอบความตรงและความน่าเชื่อถือของข้อมูล

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล ใช้การตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ซึ่งตรวจสอบในกระบวนการศึกษาในทุกขั้นตอนตั้งแต่การออกแบบการศึกษา การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล โดยในครั้งนี้ผู้ศึกษาใช้การตรวจสอบข้อมูลสามเส้าด้านข้อมูล เพื่อพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ได้มีความถูกต้อง โดยถ้ามีความขัดแย้งของข้อมูลจะตรวจสอบโดยการถามซ้ำ กับผู้ให้ข้อมูลในเวลาต่อมา โดยจะถามเพิ่มเติมเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เข้าใจตรงกัน โดยผู้ศึกษามีการสร้างสัมพันธภาพและความไว้วางใจจากกลุ่มตัวอย่าง โดยการแนะนำตนเอง ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการศึกษา สร้างความไว้วางใจจึงเริ่มดำเนินการเก็บข้อมูล

ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาทำการรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง มีขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1. ทำหนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ถึง นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัดตรัง และผู้อำนวยการวิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดตรัง

2. ชี้แจงวัตถุประสงค์การศึกษากับผู้เกี่ยวข้องและกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเต็มใจให้ความร่วมมือในการศึกษา
3. ขั้นตอนก่อนการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้ศึกษาได้ดำเนินการตามขั้นตอนต่อไปนี้
  - 3.1 ขั้นการเตรียมตัว ผู้ศึกษาทำความเข้าใจและเรียนรู้เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยการฝึกฝนและสร้างเทคนิคการใช้คำถาม การสร้างรูปแบบและเทคนิคในการสัมภาษณ์ ตลอดจนทดลองใช้ โดยผู้ศึกษากำหนดแนวคำถามจากปัญหา ขอบเขต วัตถุประสงค์ และคำถามของการศึกษา
  - 3.2 ระหว่างการรวบรวมข้อมูล ผู้ศึกษาชี้แจงวัตถุประสงค์และสร้างความไว้วางใจแล้วจึงทำการสัมภาษณ์ และปิดการสัมภาษณ์เมื่อได้รับคำตอบครบถ้วนสมบูรณ์ การบันทึกการสัมภาษณ์ผู้ศึกษาเลือกใช้เทปบันทึกเสียงเป็นหลัก โดยได้รับการยินยอมจากผู้ให้ข้อมูล
4. ขั้นตอนการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้ศึกษาใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview) โดยผู้ศึกษาเป็นผู้ดำเนินการบันทึกข้อมูลโดยการบันทึกเทป ขณะให้การสัมภาษณ์และการจดบันทึกแบบย่อเพื่อความเข้าใจในประเด็นเนื้อหาได้ดียิ่งขึ้น
5. ขั้นตอนการปิดการเก็บรวบรวมข้อมูล เมื่อได้ข้อมูลครบถ้วนสมบูรณ์จากการสัมภาษณ์หลายๆครั้ง ผู้ศึกษาจะสรุปเนื้อหาที่ได้จากการสัมภาษณ์ให้กลุ่มตัวอย่างฟัง เพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อมูลอีกครั้ง

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษานี้จะใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป ซึ่งวิธีการหลักที่ใช้ในการวิเคราะห์มี 3 ชนิด ได้แก่ การวิเคราะห์แบบอุปมัย การจำแนกชนิดข้อมูล และการเปรียบเทียบข้อมูล

การวิเคราะห์แบบอุปมัย (Analytic induction) คือวิธีการตีความสร้างข้อสรุปข้อมูลจากรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่เห็นการสร้างข้อสรุปนี้จะทำตลอดเวลาที่ทำการเก็บข้อมูลจนสุดท้ายเมื่อเก็บข้อมูลได้เพียงพอก็สามารถสร้างข้อสรุปในภาพรวม ท่ามกลางกระแสการปฏิรูปที่เกิดขึ้น บทบาทหน้าที่พึงประสงค์ของทันตภิบาล ในมุมมองของบุคลากรสาธารณสุขในระดับจังหวัดเป็นอย่างไร

การวิเคราะห์โดยการจำแนกข้อมูล (Typological analysis) โดยนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาจำแนกหมวดหมู่ตามคุณลักษณะที่ข้อมูลนั้นอยู่ร่วมกัน และนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้น การจำแนกข้อมูลจะใช้จากลักษณะข้อมูลที่ปรากฏให้เห็น

การวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบข้อมูล (Constant Comparison) โดยการนำข้อมูลจาก
หลายๆ เหตุการณ์มาเปรียบเทียบ เพื่อช่วยให้สามารถหาข้อสรุปในเชิงนามธรรม
เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลในทศวรรษแล้วนำมาสรุปให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์

การพิทักษ์สิทธิของผู้ให้ข้อมูล

ผู้ศึกษามีการพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูลตั้งแต่กระบวนการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง การเก็บ
ข้อมูล การรวบรวมข้อมูล จนกระทั่งการนำเสนอข้อมูล โดยมีแนะนำตัว แจ้งวัตถุประสงค์ตลอดจน
ขั้นตอนในการศึกษา โดยจะต้องได้รับความยินยอมจากผู้ให้ข้อมูลด้วยความสมัครใจไม่มีวิธีการ
บังคับขู่เข็ญหรือหลอกลวงเพื่อให้ได้ข้อมูล มีการขออนุญาตบันทึกข้อมูลขณะสัมภาษณ์ ซึ่งใน
ระหว่างการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลมีอิสระที่ไม่ตอบคำถามในเรื่องที่ปรารถนาจะตอบ และสามารถ
หยุดการสนทนาได้ตามต้องการ การรักษาความลับของข้อมูลและผู้ให้ข้อมูล โดยการเก็บข้อมูลไว้
อย่างดี การนำเสนอข้อมูลจะนำไปอภิปรายโดยจะไม่เปิดเผยชื่อของผู้ให้ข้อมูล จะเผยแพร่ข้อมูล
ในทางวิชาการเท่านั้น ไม่ให้ข้อมูลในการศึกษาเป็นเรื่องเปิดเผยและความเดือดร้อนเสียหายต่อผู้ให้
ข้อมูล ยกเว้นได้รับการยินยอมจากผู้ให้ข้อมูล

สถานที่ในการดำเนินการศึกษาและรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษานี้จะใช้ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด โรงพยาบาลศูนย์ โรงพยาบาล
ชุมชน สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ สถานีอนามัย และวิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร ในจังหวัด
ตรัง เป็นสถานที่เก็บข้อมูล